

Μακεδονικά

Τόμ. 36 (2007)

Γρηγόριος Π. Βέλκος, Η Σέλιτσα και η περιοχή της στον Μακεδονικό Αγώνα, Θεσσαλονίκη 2005, σσ. 510

Αθ. Ε. Καραθανάσης

doi: [10.12681/makedonika.40](https://doi.org/10.12681/makedonika.40)

Copyright © 2014, Αθ. Ε. Καραθανάσης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καραθανάσης Α. Ε. (2011). Γρηγόριος Π. Βέλκος, Η Σέλιτσα και η περιοχή της στον Μακεδονικό Αγώνα, Θεσσαλονίκη 2005, σσ. 510. *Μακεδονικά*, 36, 284–288. <https://doi.org/10.12681/makedonika.40>

Krumbacher, ἐνῶ σὲ ἄλλες καταγράφονται οἱ ἀπόψεις του γιὰ τὴ μέθοδο καὶ τὸν σκοπὸ τοῦ *Θησαυροῦ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης*, τοῦ γνωστοῦ, ἔπειτα, ὡς *Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ*. Ὁ συγγρ. θέτει, μὲ ἀφορμὴ τὴν ἀλληλογραφία τοῦ Π. Παπαγεωργίου, τὸ πρόβλημα ἂν ὁ Θεσσαλονικεὺς λόγιος ἀνέλαβε, τελικῶς, καθήκοντα καθηγητοῦ στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, στὸ ὁποῖο διορίσθηκε χάρις στὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ἐκτίμησή του πρὸς αὐτὸν ὁ Μακεδὼν πρωθυπουργὸς Στέφ. Δραγούμης (ci. 1910). Ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ὑπῆρχε τὸ πρόβλημα τῆς υἱείας τοῦ Π. Παπαγεωργίου, ἐξ αἰτίας τοῦ ὁποίου φαίνεται ὅτι ἀρνήθηκε τὴ θέση αὐτή, χωρὶς, ὥστόσο, νὰ παύσει νὰ ἀσχολεῖται μὲ τὰ ἀγαπημένα θέματά του, ὅπως στὴ δεδομένη ἐποχὴ ἦταν ἡ συλλογὴ γλωσσικοῦ ὕλικου γιὰ τὸ *Ἱστορικὸ Λεξικό*, ἀλλὰ καὶ τὸ Κουτσοβλαχικὸ Ζήτημα, ἔναντι τοῦ ὁποίου εἶχε ἰδιαίτερη εὐαίσθησιά λόγω τῆς Ἑλληνοβλαχικῆς καταγωγῆς του ἀπὸ τὸ Κρούσοβο τῆς Ἀνω Μακεδονίας. Ἔτσι μπορούσε νὰ κρίνει μελέτες Ρουμάνων συναδέλφων του (Capidan) ποὺ προσπαθοῦσαν νὰ προωθήσουν τὴ ρουμανικὴ προπαγάνδα στὴ Μακεδονία, γεγονὸς ποὺ τὸν ἀνησυχοῦσε καὶ ἔγραφε ἐπ' αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἰωάννα Δραγούμη.

Ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Π. Παπαγεωργίου ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ νὰ ἀντιληφθεῖ τὴ σπουδαιότητα τῆς ἀλληλογραφίας του στὴν ὁποία μνημονεύονται σημαίνουσες προσωπικότητες τῆς ἐποχῆς: Στέφ. Κουμανούδης, ὁ ἐθνικὸς ἱστοριογράφος Κ. Παπαρηγόπουλος, Γρηγ. Βερναρδάκης, Κ. Krumbacher, Γ. Ν. Χατζιδάκις, ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Ἀθανάσιος Μεγακλῆς, ὁ Πατριάρχης Ἰωακείμ ὁ Γ', οἱ πολιτικοὶ Στέφ. Δραγούμης, Ἀλέξ. Σκουζές, κ.ἄ. Ἀντικείμενο τῶν ἐπιστολῶν του καὶ τῶν ἀπαντήσεων τῶν παραληπτῶν τους ἦταν διάφορα φιλολογικὰ ζητήματα καθὼς καὶ ἡ συνεργασία του μὲ ἔγκριτα ἑλληνικὰ καὶ ξένα περιοδικὰ γιὰ ἐκδόσεις ἐπιγραφῶν, κεμένων, φιλολογικῆς καὶ ἄλλες διορθώσεις· ἐπίσης ἦταν ἡ συλλογὴ γλωσσικοῦ ὕλικου, τὸ θεμιτὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴ διάσωση τῶν ἐθνικῶν κεμηλιῶν – ὁ ἴδιος ἦταν καὶ συλλέκτης – ἡ ἀναζήτησις ἐπιγραφῶν, ἡ διδασκαλία τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας στὰ σχολεῖα τῆς Θεσσαλονίκης, τοῦ Μοναστηρίου, τῆς Μυτιλήνης, ἡ ἀγωνία γιὰ τὰ ἐθνικὰ θέματα, ἡ ἐργασία του στὸ *Ἱστορικὸ Λεξικό*. Ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία του προκύπτει ἡ φιλοπονία του, ἡ γλωσσομάθειά του, τὸ καλῶς ἐννοούμενο σχολαστικὸ πνεῦμα του στὰ φιλολογικὰ ζητήματα, ἡ ἀγάπη του γιὰ τὴ Μακεδονία.

Ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Π. Παπαγεωργίου, ποὺ ἐξέδωσε μὲ μόχθο πολὺν ὁ συγγρ., πλαισιώνεται μὲ σχόλια καὶ τὴν ἀπαραίτητη Βιβλιογραφία, ἀλλὰ καὶ τὴ μετάφραση τῶν γερμανικῶν κεμένων – ἐπιστολῶν ποὺ φιλοπόνησε ὁ ἴδιος ὁ συγγρ. γιὰ νὰ διευκολύνει τὸν μὴ γερμανομαθῆ ἀναγνώστη. Τελικῶς, μὲ τὴν ἐκδοσὴ τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Π. Παπαγεωργίου ὁ συγγρ. τῆς δίδει τὴ δυνατότητα ὅχι μόνον νὰ γνωρίσουμε ἓναν ἐκ τῶν σοφοτέρων ἀνδρῶν τοῦ Ν. Ἑλληνισμοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἔχουμε ἀπαντήσεις σὲ ποικιλία θεμάτων, ἱστορικῶν, φιλολογικῶν, ἀρχαιολογικῶν. Τὸ βιβλίο κλείνει μὲ πλούσιο φωτογραφικὸ ὕλικό, συναφὲς μὲ πρόσωπα καὶ πράγματα ποὺ ἀναφέρονται στὴν ἀλληλογραφία του.

Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο

ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

Γρηγόριος Π. Βέλκος, *Ἡ Σέλιτσα καὶ ἡ περιοχή της στὸν Μακεδονικὸ Ἀγῶνα*, Θεσσαλονίκη 2005, σσ. 510.

Ὁ συγγρ. τοῦ βιβλίου αὐτοῦ εἶναι γνωστὸς καὶ ἀπὸ ἄλλα ἔργα ἀναφερόμενα,

κυρίως, στὸν δυτικομακεδονικὸ χῶρο καὶ ἰδιαίτερος στὴ νεώτερη ἱστορία του. Ὅπως δεικνύει καὶ ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου, ἀντικείμενο τῆς ἐρεῦνης του εἶναι αὐτὴ τῇ φορᾷ ἡ Σέλιτσα, ἀπὸ τὴν ὁποία καὶ κατάγεται. Σκοπὸς τοῦ συγγρ. εἶναι νὰ ἀναδείξει, μέσῳ τῶν σελίδων του, τὴν προσφορὰ τῆς Σέλιτσας στὸν Μακεδονικὸ Ἀγῶνα, γι' αὐτὸ καὶ συγκέντρωσε πλῆθος προφορικῶν μαρτυριῶν ἤδη ἀπὸ τὸ 1950, ἐνῶ ὁ ἴδιος ἦταν μαθητὴς Γυμνασίου καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν Σελιτσιωτῶν πρωταγωνιστῶν τοῦ ἀγῶνος ζοῦσαν ἀκόμη. Οἱ προφορικὲς μαρτυρίες, ἄλλωστε, ἀποτελοῦν, μὲ ὅλα τὰ μειονεκτήματά τους, ἱκανὸ ὑλικὸ γιὰ τὴν τεκμηρίωση γεγονότων ποὺ ἀποκτοῦν μάλιστα ἰδιαίτερη ἀξία στὶς περιπτώσεις ἐκεῖνες ποὺ συμπίπτουν μὲ ἀρχαιακὲς πηγές. Ὁ συγγρ. τὸ πετυχαίνει αὐτὸ, καθὼς ἀξιοποιεῖ τὶς προφορικὲς μαρτυρίες τῶν συγχωριανῶν του σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ ἀρχαιακὸ ὑλικό, τὸ ἀποκείμενο στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἰδρύματος Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμου, στὸ Μουσεῖο τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος, στὸ Ἀρχεῖο τῆς Διευθύνσεως τῆς Ἱστορίας Στρατοῦ, στὸ ὁμολόγῳ του τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, καθὼς καὶ σὲ ἰδιωτικὰ ἀρχεῖα.

Μετὰ ἀπὸ ἐκτενὴ εἰσαγωγὴ γιὰ τὰ προηγηθέντα τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος – ὅπου χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ ἔγγραφο προκρίτων τῆς Σέλιτσας ἀπὸ 6 Σεπτεμβρίου 1896, ἀπευθυνόμενο πρὸς τὶς τουρκικὲς ἀρχὲς καὶ τὸν Ἑλληνα Πρόξενο τῆς Θεσσαλονίκης (:) καὶ ὅπου ὁ λόγος γιὰ τὸν βιασμὸ νεαρᾶς Σελιτσιώτισσας καὶ συγγενῶν τῆς καὶ ἡ ἐκκλήση λήψεως μέτρων ἀσφαλείας–, σὲ ἕνα ἄλλο ὑποκεφάλαιο τοῦ βιβλίου του ὁ συγγρ. κάμει λόγο γιὰ τὴ βουλγαρικὴ ὁργάνωση στὴ Σέλιτσα καὶ τὴν περιοχὴ τῆς μὲ τὴ φανατισμένη τριάδα Χριστόφ - Παπατράϊκωφ - Παπαστεφῶφ ποὺ δροῦσε ὡς τὸ 1900 καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτοὺς ὁ Μήτρος Βλάχος, ὁ Βασίλ Τσακαλάρωφ, ὁ Νικολῶφ, ὁ Στεφῶφ κ.ἄ., οἱ ὁποῖοι προσπάθησαν νὰ διαδώσουν τὸν σλαβισμό στὴ Σέλιτσα (μέσα Μαΐου 1902), προσπάθεια στὴν ὁποία ἀπέτυχαν χάρις στὴ γενναία ἀντίσταση τῶν κατοίκων, μὲ ἐπικεφαλῆς τοὺς μουχτάρηδες Γεώργιο Τσιατσιάνη, τὸν ἱατρὸ Χαρ. Ἀναστασιάδη, τὸν παπα-Πώργη Δαφίνη ἢ Παπαχαντζιάρρα καὶ τὴν ἐνοπλὴ ὁμάδα τῶν Νικολά καὶ Πάννη Κόλια, Βασ. Χειμάρρα, Πάννη Κορμά, Δημ. Καραμήτσιου καὶ Πάννη Χασιώτη. Παρὰ τὴν ἀποτυχημένη προσπάθειά της, ἡ Βουλγαρικὴ Ἐξουχία ἐπεχείρησε, ἐκ νέου, νὰ δημιουργήσει σλαβικὸ πυρῆνα στὴ Σέλιτσα στὰ μέσα Ἰουλίου τοῦ 1902.

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει καὶ τὸ ὑποκεφάλαιο στὸ ὁποῖο ὁ συγγρ. ἐξετάζει τὴ δημιουργία τῆς πρώτης Ἐπιτροπῆς Ἀμύνης στὴ Σέλιτσα ἀπὸ τὸν Ἰωάνη Δραγούμη, ἀποτελούμενη ἀπὸ τοὺς Δημητράκη Οἰκονομίδη, Παπα-Πώργη Δαφίνη (Παπαχαντζιάρρα) καὶ Δημ. Τσιάρρα. Σὲ ἕνα ἄλλο ὑποκεφάλαιο τοῦ βιβλίου του ὁ συγγρ. διορθώνει τὴ μέχρι τοῦδε βιβλιογραφία ποὺ ἤθελε τὸν Παῦλο Μελά νὰ ἔχει ἐπισκεφθεῖ τὴ Σέλιτσα· τὸ ὁρθὸ εἶναι, μᾶς προτείνει ὁ συγγρ., ὅτι τὴ δυτικομακεδονικὴ κωμόπολις ἐπισκέφθηκε ὁ Κοντούλης· καὶ αὐτὰ ἐπὶ τῇ βάσει προφορικῶν μαρτυριῶν (τοῦ μακεδονομάχου Θωμᾶ Καρπούζα), ἀλλὰ καὶ ἐπιστολῆς τοῦ Παύλου Μελά, κατὰ τὴ δευτέρη περιοδία του στὴ Δυτικὴ Μακεδονία (10 Ἰουλίου–3 Αὐγούστου 1904), σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ Μελάς ἀπέστειλε στὴ Σέλιτσα τὸν Σιαπιστινὸ καθηγητὴ Παπία, μὲ σκοπὸ νὰ ἐνισχύσει τὸ φρόνημα τῶν κατοίκων τῆς. Πᾶ τὴν τρίτη, καὶ τελευταία, ἔξοδο τοῦ Μελά ὁ συγγρ. ὑπενθυμίζει ὅτι στὸ σῶμα ἐξ 28 ἀνδρῶν, ποὺ εἶχε καταρτίσει στὴ Λάρισα, συμμετεῖχαν καὶ οἱ Σελιτσιῶτες Χρήστος Ζωΐδης, Δημ. Καραμήτσιος καὶ Βασ. Χειμάρρας. Οἱ Σελιτσιῶτες Παπαχαντζιάρρας καὶ Δημ. Οἰκονομίδης ἐπισκεύθηκαν στὴ Χρούπιστα τὸν Παῦλο Μελά. Στὴ φονικὴ μάχη τῆς Στάτιστας, ὅπου ἐφρονεύθη ὁ Μελάς, πολέμησαν καὶ οἱ Σελιτσιῶτες Νικ. Κόλιας καὶ Φωτ. Χασιώτης ποὺ ἀνῆκαν στὸ σῶμα τοῦ Καραλίβανου. Τὸν Μελά διαδέχτηκε ὁ Γ. Κατεχάκης (καπετὰν Ρούβας), ὁ ὁποῖος συνεργάσθηκε μὲ τοὺς Σελιτσιῶτες Ἰω. Βλαχονάτσιο ποὺ

ὑπῆρξε ὁδηγὸς τοῦ σώματος Κατεχάκη, Χαρ. Ἀναστασιάδη ἱατροῦ, καὶ Βασ. Κωνσάντους, ἐπίσης ὁδηγός.

Στὸ τρίτο κεφάλαιο ὁ συγγρ. κάμει λόγο γιὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1905 καί, σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴ δράση τοῦ Τσόντου-Βάρδα στὴ Σέλιτσα, ἀσχολεῖται λεπτομερειακῶς μὲ τὴ δυσκολία τοῦ Βάρδα νὰ σχηματίσει ἐπιτροπὴ ἀγῶνος ἐξαιτίας, κυρίως, τῶν διαφορῶν τῶν δύο ἀντιμαχομένων μερίδων· τελικῶς τὸν Φεβρουάριο τοῦ ἰδίου ἔτους ὁ Βάρδας ὥρκισε τὴν ἐπιτροπὴ ἀγῶνος στὴ Σέλιτσα. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ Βάρδας, μὲ τὸ σῶμα ἔδρασε ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα στὰ χωριὰ Βοΐου καὶ Γρεβενῶν. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, γράφει ὁ συγγρ., ἡ Σέλιτσα σταδιακῶς ἀναβαθμίσθηκε ὡς σημαντικό κέντρο δράσεως τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος καὶ αὐτὸ προκύπτει ἀπὸ τὴν προσεκτικὴ μελέτη πού πραγματοποιήσε ὁ ἴδιος ὁ συγγρ. στὸ ἀρχεῖο τοῦ Τσόντου-Βάρδα καὶ σὲ ἄλλα ἰδιωτικὰ ἀρχεῖα. Ὁ συγγρ. στὸ κεφάλαιο αὐτὸ ἔχει τὴν εὐκαιρία νὰ γράψει καὶ γιὰ διάφορες ἀρνητικὲς ἐκφάνσεις τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος, ὅπως ἦταν ἡ ἀντιπαλότητα, εὐτυχῶς, σπανίως ἐκδηλούμενη μεταξὺ ἐντοπίων Μακεδονομάχων καὶ Κρητῶν, καὶ οἱ ἀνθρώπινες ἀδυναμίες πού ὁδηγοῦσαν συχνὰ σὲ ἀστοχεῖς ἐνέργειες σὲ βάρος τοῦ ἐντοπίου ἐλληνικοῦ στοιχείου κ.ἄ. Ἔχει, ὡσαύτως, τὴν εὐκαιρία ὁ συγγρ. νὰ κάμει λόγο γιὰ τὰ δρομολόγια πού ἀκολουθοῦσαν τὰ ἔνοπλα ἐλληνικὰ σώματα στὴν περιοχή Σέλιτσας, γιὰ τὴν τροφοδοσίᾳ τους, τὴ διακίνηση τοῦ πολεμικοῦ ὕλικου, τὶς σχέσεις συνεργασίας μὲ τὶς τοπικὲς ἐπιτροπὲς ἀγῶνος, ἀλλὰ καὶ τὶς ἐμφανιζόμενες, ἐνίοτε, διαφωνίες μεταξὺ γνωστῶν Μακεδονομάχων· ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἀναφέρει τὴν ἀπρεπὴ συμπεριφορὰ τοῦ πασίγνωστου Παπαδράκου (Χρυσοστόμου Χρυσομαλλίδη) ἀπέναντι στὸν πρωτοσύγκελλο Παπαθωμᾶ, ἐκ τῶν δραστηρίων Σελιτσιωτῶν. Διεξοδικὸ λόγο κάμνει ὁ συγγρ. γιὰ τὴ μάχη στὸ Μουρίκι (22 Ἀπριλίου 1905), ὅπου ἔνοπλα ἐλληνικὰ σώματα ἐπέφεραν σημαντικὲς ἀπώλειες στὸν τουρκικὸ στρατό, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐνταθοῦν οἱ διώξεις τῶν ἐλληνικῶν σωμάτων ἐκ μέρους τῶν Τούρκων καὶ νὰ μειωθεῖ, ὡς ἐπακόλουθο, ἡ δράση τῶν Ἑλλήνων στὴ Δυτ. Μακεδονία τὴν ἀνοιξή τοῦ 1905. Ὁ συγγρ. παρακολουθεῖ, πάντως, στίς σελίδες αὐτὲς τοῦ βιβλίου του τὴ διαρκὴ κινητικότητα τοῦ καπετὰν Βάρδα στὴ Σέλιτσα, τὴ Σιάτιστα, τὴ Γαλατίνη, τὴ Βλάστη, τὸ Κωσταράτζι, τὴν Πιπιλίστα κ.ἄ., ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνδρῶν τοῦ σώματός του, τῶν ὁποίων ὁ συγγρ. παρακολουθεῖ τὴν προσωπικὴ τους διαδρομὴ στὴ Δυτ. Μακεδονία, καθὼς καὶ τὴ δυσάρεστη πλευρὰ τοῦ ἀγῶνος, ἀπὸ τὸν ὁποῖο δὲν ἔλειψαν ὁ φατριασμός, ἡ ὑπονόμευση, οἱ διαβολὲς καὶ οἱ ἐν γένει ἐσωτερικὲς προστριβὲς πού ἐκδηλώνονταν εὐκαίρως – ἀκαίρως στοὺς κόλπους τῶν ἐπιτροπῶν ἀγῶνος. Ἡ δυσάρεστη πραγματικότητα ὁδήγησε, τελικῶς, σὲ ρήξη τὸν Βάρδα μὲ τὴν ἐπιτροπὴ τῆς Σέλιτσας τὸν Ἰούνιο τοῦ 1905, ἐξαιτίας τῆς κατακρατήσεως ὅπλου ἀπὸ τὴν ἐπιτροπὴ, χωρὶς τὴν ἄδεια τοῦ πρώτου. Παρόμοιο ἐπεισόδιο συνέβη μεταξὺ Σελιτσιωτῶν καὶ Σιατιστινῶν ἀγωγιατῶν πού παρέδιδαν ἐλλιπὲς πολεμικὸ ὕλικό στοὺς πρώτους, καὶ τὸ ὁποῖο ἔλαβε χώρα στὰ τέλη Ἰουνίου 1905, ὅταν ὁ Βάρδας ἐπέστρεψε στὴν περιοχή τῆς Σέλιτσας. Τότε συνέβη καὶ ἡ ἀπόπειρα δολοφονίας – ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς διχονοίας καὶ τοῦ φατριασμοῦ – τοῦ ἱατροῦ Χαρ. Ἀναστασιάδη, ἐκ τῶν δραστηρίων παραγόντων τῆς ἐπιτροπῆς Σέλιτσας, τὸν ὁποῖο δολοφόνησε ὁ Παπαχαντζιάρας πού πρωταγωνιστοῦσε, καὶ αὐτός, στὸν ἀγῶνα. Τελικῶς, ὁ Βάρδας, κινούμενος πάντοτε στὴν εὐρεῖα περιοχή Βοΐου – Σισανίου, ἦλθε στὴ Σέλιτσα, συμφιλίωσε τὶς ἀντιμαχόμενες παρατάξεις, διόρισε ἐπιτροπὴ κοινῆς ἀποδοχῆς καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἀναχώρησε γιὰ τὰ Κορέστια. Ὁ συγγρ. παραθέτει τὰ ὀνόματα τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς, ἐπιμένοντας, μάλιστα, καὶ σὲ παραθέση πληροφοριῶν πού ἔλαβε ἀπὸ γηραιούς, πλέον, πληροφοριοδότες, ὅπως ὁ

μπάρμπα-Πάννης Βιλανιώτης (Λάμπρου) και ο μπάρμπα-Ζήκος Κορμαῖς. Παρόλα τούτα, ἡ διχόνοια συνεχίσθηκε στή Σέλιτσα, μέ πρωταγωνιστές τόν Πρόεδρο τῆς Ἐπιτροπῆς Ἄθαν. Κουκουλά ἀπό τή μία, καί τόν Ζωΐδη καί Κ. Βενιαμίν ἀπό τήν ἄλλη. Καί στά ἐπόμενα ὑποκεφάλαια ὁ συγγρ. παρακολουθεῖ τόν Βάρδα ὡς τόν Νοέμβριο τοῦ 1905, ὁπότε ὁ Κρητικός Μακεδονομάχος ἀνεχώρησε γιά τήν Ἀθήνα, ἔχοντας ἐδραιώσει τίς ἐλληνικές θέσεις στή Δυτ. Μακεδονία.

Στο κεφάλαιο Δ' ὁ συγγρ. καταγράφει τὰ γεγονότα τοῦ 1906 μέ τήν ἄφιξη νέων σωμάτων καί τή δράση τους, ὅπου πρωταγωνίστησαν ὁ ἀνθυπολοχαγός Πεζικοῦ Ἀντώνιος Βλαχάκης (καπετάν Λίτσας), ὁ συνάδελφός του Κωνστ. Ποῦλος (καπετάν Πλάτανος) καί ὁ ἐπιλοχίας Πυροβολικοῦ Βασ. Σταυρόπουλος. Ὁ συγγρ. ἐδῶ, πέραν τῆς ἡρωϊκῆς δράσεως τῶν ἐλληνικῶν σωμάτων στήν περιοχή, ἀνιχνεύει ἕνα τραγικό ἐπεισόδιο ἐκείνης τῆς χρονιάς, τῆς σφαγῆς τριῶν ἀνδρῶν τοῦ σώματος τοῦ καπετάν Πλατάνου, τῶν Μαντζοπούλου, Μπασδέκη καί Γκουσόπουλου, μέ διαταγή τοῦ ἰδίου τοῦ ἀρχηγοῦ τους, ὁ ὁποῖος τοὺς ἐθεώρησε ὑπόπτους βουλγαρισμοῦ. Ὁ συγγρ., μέ βάση ἀρχειακές πηγές, ἀποκαθιστᾷ τή μνήμη τῶν τριῶν ἀδικοχημένων Μακεδόνων ἐξαιτίας τῆς ἀπειρίας τοῦ νέου Ἑλληνος ἀξιωματικοῦ. Κατά τὰ ἄλλα, ὁ συγγρ. ἀσχολεῖται μέ τήν παρουσία στή Σέλιτσα τοῦ σώματος τοῦ Δικωνύμου Μακρῆ, ὁ ὁποῖος ἀντικατέστησε τόν Τσόντο-Βάρδα, ἀλλά καί ἐκείνου τοῦ καπετάν Φούφα καί τὰ δύο σώματα, ὅπως καί τὰ προηγηθέντα, φιλοξενούνταν συχνά στή μονή τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τῆς Σέλιτσας, ὅπου μάλιστα οἱ ὁπλαρχηγοὶ δέχονταν συνήθως τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ ἀγῶνος. Τήν ἀνοιξη τοῦ 1906 ἔφθασαν στή Δυτ. Μακεδονία νέα ἔνοπλα ἐλληνικά σώματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καί αὐτὰ τοῦ Γεωργίου Βολάνη, –ὁ ὁποῖος περνώντας ἀπὸ τή Σέλιτσα, ἀνέβηκε στοὺς Μορίχοβο–, τοῦ Παύλου Γύπαρη, τοῦ Γρηγορίου Φαληρέα (καπετάν Ζιάκα), τοῦ καπετάν Φούφα καί ἄλλα, πού συνιστοῦσαν ἕνα σύνολο 1.500 ἀνδρῶν. Στά μέσα Ἰουνίου τοῦ 1906 ἐπέστρεψε στή Δυτ. Μακεδονία ὁ καπετάν Τσόντος-Βάρδας ὡς γενικός, πλέον, ἀρχηγός τῶν ἐλληνικῶν δυνάμεων στοὺς βιλαέτι Μοναστηρίου, ὑπὸ τὸ ψευδώνυμο Γεώργιος Σφήκας, ἀλλά μακριὰ ἀπὸ τή Σέλιτσα καί τὸ Σισάνι, συνεργαζόμενος, πάλι, μέ τὸν Σελιτσιώτη Νικ. Καζαντζῆ (Μπακαρτζῆ). Τὴν ἴδια ἐποχὴ στή Σέλιτσα δροῦσε ὁ καπετάν Βάσος Ρόζας-Βρόντας (Παπᾶς Βασίλειος), ἐνῶ τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1906 ἡ Σέλιτσα ἔχασε ἕναν γνήσιο ἀγωνιστὴ, τὸν διδάσκαλο Γεώργιο Χ'Ψωανίδη (Μπίλλη), πού πέθανε ἀπὸ πνευμονία. Χαρακτηριστικὸ τῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς εἶναι τὸ ἐπεισόδιο μέ τίς φωτογραφίες Μακεδονομάχων, πού εὐτυχῶς δὲν εἶχαν ἐμφανισθεῖ, καί τοὺς ὁποίους εἶχε φωτογραφήσει ὁ Δημ. Χατζόπουλος ἀπὸ τή Σέλιτσα, πού καταγγεληθεῖς εὐρέθη σὲ τουρκικὸ ἀστυνομικὸ τμήμα, ἀλλὰ πρόλαβε καί τίς κατέστρεψε, ὅπως ὁ ἴδιος κατέγραψε στοὺς Ἡμερολόγιο τοῦ Ν. Σφενδόνη τὸ 1952 καθὼς καί στοῦ Γ. Μόδη. Τὸ 1906, τὸ πλέον κρίσιμο τοῦ Ἀγῶνος, ὁ καπετάν Ζιάκας ὥρισε νέα ἐπιτροπὴ στή Σέλιτσα καί μέ ἀναλυτικὴ ἔκθεσή του ὑπὸ τὴν ιδιότητά του ὡς ἀρχηγοῦ τῆς περιοχῆς Σιάτιστας – Κόντσιου – Σέλιτσας, ἐξέθετε τὴν κατάσταση στήν περιοχή. Ὁ συγγρ. παρακολουθεῖ τίς δραστηριότητες τοῦ Ζιάκα στή Σέλιτσα, ὁ ὁποῖος ἀναμειγνυόταν μέχρι καί στὰ κοινοτικά ζητήματά της καί τίς ἀντιμαχόμενες κοινοτικές παρατάξεις της. Ὁ συγγρ. παραθέτει ἐδῶ πολλὲς χρήσιμες πληροφορίες γιά τὴν ὁργάνωση τῆς Σέλιτσας καί τὴ συμμετοχὴ τῶν ἀπλῶν κατοίκων της πού δροῦσαν ὡς ὁδηγοί, πληροφοριοδότες, σύνδεσμοι, κατασκευαστὲς κρυψόνων, ἀλλὰ καί ἄλλων πού διέθεταν τὰ σπιτία τους γιά καταλύματα ἀνταρτῶν ἢ φιλοξενοῦσαν καπεταναίους καθὼς καί ἄλλων, ἐπαγγελματιῶν, ῥαπτῶν καί τσαγκάρηδων πού δούλευαν γιά τίς ἀνά-

γκες τῶν ἀνταρτῶν. Στὴ Σέλιτσα ζοῦσαν, τότε, καὶ οἱ ἱατροὶ Λουκᾶς Χ΄Ψωαννίδης καὶ Χαρ. Ἀναστασιάδης ποὺ περιποιούνταν τοὺς τραυματίες τῶν ἐπιχειρήσεων στὰ Κορέστια. Ἡ μονὴ τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου τῆς Σέλιτσας φιλοξένησε σχεδὸν ὅλα τὰ ἔνοπλα ἑλληνικὰ σώματα ποὺ ἀνέβαιναν στὴ Δυτ. Μακεδονία, τὰ Κορέστια, τὸ Μορίχοβο, τὴν Κορυτσά. *Οἱ γέροι μᾶς μολογοῦσαν ὅτι οἱ σανίδες στὰ πατώματα τῆς παλιᾶς Κούλιας τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου ἦταν σκούρες (μαῦρες) ἀπὸ τὰ αἵματα ποὺ εἶχαν στεγνώσει ἐπάνω τους, γράφει ὁ συγγρ.*

Στὸ Κεφάλαιο Ε΄ ὁ συγγρ. ἀσχολεῖται μὲ τὰ γεγονότα τοῦ 1907, ποὺ σταδιακῶς ἔδιδαν σαφὴ ὑπεροχὴ τῶν ἑλληνικῶν σωμάτων, ἀλλὰ καὶ ποὺ στεροῦσαν τὴ Μακεδονία ἀπὸ ἓναν ἐξαίρετο ὑπερασπιστὴ της, τὸν μητροπολίτη Καστορίας Γερμανὸ Καραβαγγέλη καὶ τὸν καπετὰν Φούφα, ὁ ὁποῖος ἐφονεύθη στίς 8 Μαΐου 1907. Ὁ συγγρ. κάμει λόγο γιὰ τὴ σφαγὴ τῶν βαλαάδων Ἀμπτουλά καὶ τὴν ἐκδίκηση τῶν συγγενῶν τους σὲ βάρος Σιατιστινῶν καὶ Σελτσιωτῶν, γεγονότα τὰ ὁποῖα ἐξιστορεῖ λεπτομερῶς. Ἀκολούθως γίνεται εὐρεῖα ἀναφορὰ στὴ μάχη τοῦ Λεχόβου (14 Ἰουνίου 1907), ὅπου ἐφονεύθη ὁ καπετὰν Λουκᾶς Κόκκινος ἀπὸ τὰ Γρεβενὰ στὴ μάχη στὴ Λοσσίνια (11 Ἰουλίου 1907). Τὸν ἴδιο χρόνο ἡ Σέλιτσα ἀναβαθμίσθηκε ὡς κέντρο τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος, ἀφοῦ σὲ κρύπτες ἀποθηκεύθηκαν σημαντικὲς ποσότητες ὀπλισμοῦ καὶ ὅπου ἀναπτύχθηκε εὐρὺ δίκτυο ἐντοπίων πρακτόρων. Ἐξετάζεται, ὡσαύτως, ἡ στασιμότητα στὴ δράση τῶν Μακεδονομάχων κατὰ τὸ 1907, ἀλλὰ καὶ ἡ συνάντηση Βάρδα-Καραβίτη στὴ Σέλιτσα γιὰ τὴν ἐπαναδραστηριοποίησή τους. Τὸ ΣΤ΄ κεφάλαιο εἶναι ἀφιερωμένο στὰ γεγονότα τοῦ 1908 καὶ τὸ κίνημα τῶν Νεοτούρκων, καθὼς καὶ στὴ συνέχιση καὶ τὸ τέλος τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος μὲ τὴν ἀνάθεση τῆς στρατιωτικῆς εὐθύνης ἀπὸ τὴν κυβέρνησις Θεοτόκη στὸν Παν. Δαγκλῆ. Γίνεται, ἐπίσης, λόγος γιὰ τὴ δράση τοῦ Καραβίτη στὸ Μορίχοβο, τοῦ Ν. Ἀνδριανάκη στὸ Λέχοβο, τοῦ Π. Γύπαρη στὰ Κορέστια κ.λπ. Ὁ συγγρ. καταγράφει μὲ κάθε λεπτομέρεια τὴ δράση ἐνὸς ἐκάστου τῶν ὀπλαρχηγῶν τὴν ὁποία ἀνακόπτει, μὲ τὴν παροχὴ γενικῆς ἀμνηστίας, τὸ κίνημα τῶν Νεοτούρκων. Στὸ ἐπόμενο κεφάλαιο ὁ συγγρ. ἀσχολεῖται μὲ τὴν κατάστασι ποὺ δημιουργήθηκε κατὰ τὰ ἔτη 1909-1912, μὲ τὴν παρουσίαν, ὡστόσο, ἑλληνικῶν καὶ βουλγαρικῶν σωμάτων στὴ Μακεδονία, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν πρῶτο Βαλκανικὸ Πόλεμο, ὅπου οἱ Μακεδονομάχοι καθίστανται πολῦτιμοι βοηθοὶ τοῦ τακτικοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὡς πρόσκοποι· ὁ συγγρ. ἀσχολεῖται, ἐπίσης, μὲ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Σέλιτσας, στὴν ὁποία πρωταγωνιστὲς ἦσαν οἱ Κρητὲς ὀπλαρχηγοὶ Γ. Δικωνύμος-Μακρῆς καὶ Ἰ. Καραβίτης. Ἦταν ἡ 14η Ὀκτωβρίου 1912, ἡμέρα Κυριακῆ. Ὁ συγγρ. καταγράφει τὰ γεγονότα ἐκείνης τῆς ἡμέρας τῆς ἀπελευθερώσεως, ἀλλὰ καὶ τὰ ὅσα ἀκολούθησαν: τὰ αἵματηρὰ ἐπεισόδια κοντὰ στὸ Σισάνι, τὴ φυγὴ τοῦ ἄμαχου πληθυσμοῦ στὴν ἐλεύθερη, πιά, Σέλιτσα, τὴ μάχη στὰ «Πράσινα». Χρήσιμος εἶναι γιὰ τὸν ἐρευνητὴ ὁ κατάλογος τῶν Μακεδονομάχων Σελτσιωτῶν (23 τὸν ἀριθμὸ) καὶ τῶν 107 ἐθελοντῶν ποὺ ἔλαβαν μέρος στίς ἐπιχειρήσεις τὸν Νοέμβριο τοῦ 1912. Πρὸς τὴν ἴδια κατεύθυνση ὁ συγγρ. καταγράφει τοὺς Σελτσιώτες οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸν ἓναν ἢ τὸν ἄλλον τρόπο προσέφεραν τίς ὑπηρεσίαις τους στὸν Μακεδονικὸ Ἀγῶνα, ὡς «περιφερειακὰ» μέλη ἢ ὡς μέλη ἐπιτροπῶν· δίδει, μάλιστα, τὴ βιογραφία ἐνὸς ἐκάστου κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰ. Σημαντικὰ εἶναι, ἀπὸ κάθε ἄποψη, τὰ ἐκδιδόμενα στὸ Παράρτημα ἔγγραφα ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο Τσόντου-Βάρδα, ἀποκείμενα στο Ἰ.Μ.Χ.Α., καὶ τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰδικῶς στὴ Σέλιτσα. Τὸ βιβλίον κλείνει μὲ τὴ βιβλιογραφία καὶ τίς ἀνέκδοτες πηγές.

Τελικῶς, καὶ αὐτὸ τὸ βιβλίον τοῦ συγγρ. εἶναι μία πολῦτιμη πηγὴ γιὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος σὲ μία συγκεκριμένη περιοχή, τὴ Σέλιτσα, γενέτειρα

του συγγραφέα. Είναι απολύτως τεκμηριωμένο καθώς στηρίζεται σὲ ἀρχειακές πηγές, ἀλλὰ καὶ στὶς προσωπικὲς μαρτυρίες Μακεδονομάχων Σελτσιωτῶν. Ἀξιοσημείωτο εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ὁ συγγρ., προκειμένου νὰ παρακολουθήσει τὰ δρώμενα στὴ Σέλιτσα, ἀσχολεῖται καὶ μὲ τὶς γειτονικὲς περιοχές. Ἀναμφιβόλως, πρόκειται περὶ μιᾶς γενναίας συμβολῆς γιὰ μία ἡρωϊκὴ περίοδο τῆς νεώτερης ἱστορίας τῆς Μακεδονίας.

Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο

ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

M. Mazower, *Θεσσαλονίκη, «Πόλη των Φαντασμάτων, Χριστιανοί, Μουσουλμάνοι και Εβραίοι, 1430-1950»*, μτφρ. Κ. Κουρεμένου, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2006, σελ. 575, 62 εικ., 11 χάρτες. [Τίτλος του πρωτοτύπου: *Salonika. City of ghosts*, 2004].

Σε παλαιότερες εποχές οι πρωτοετείς φοιτητές της Ιστορίας μάθαιναν, πώς επισημονικό αλλά και ηθικό χρέος του ιστορικού είναι να «βρει τι πραγματικά συνέβη», δηλ. την αλήθεια, μακριά από κάθε πάθος και οργή και ότι αν δεν μπορέσει να βρει την αλήθεια, επειδή οι γνωστικές δυνατότητες είναι περιορισμένες, πρέπει πάντως η αναζήτησή της να αποτελεί σε κάθε περίπτωση τον μόνο σκοπό του, ακριβέστερα: να είναι στάση ζωής. Εκτός από την αντίληψη αυτή, υπήρξαν όμως ήδη από την αρχαιότητα και άλλες – όπως ότι η Ιστορία μπορεί να αποβλέπει στην τέρψη ή τον εντυπωσιασμό, ή ακόμη να είναι θεραπευνίδα προκαταλήψεως ή ιδεοληψίας. Υπήρξαν και υπάρχουν και σήμερα και, όπως γνωρίζω, τείνουν να παραμερίσουν την πρώτη.

Το βιβλίο του Μ. Mazower, *Θεσσαλονίκη, Πόλη των Φαντασμάτων*, μπορεί να ανήκει στη δεύτερη ή τρίτη κατηγορία, σίγουρα όμως δεν ανήκει στην πρώτη, ή σε άλλη διατύπωση, δεν θέλει να βρει «τι πραγματικά συνέβη», δηλ. την αλήθεια. Έχει ένα σαφή «προγραμματικό χαρακτήρα», όπως δείχνουν οι επιλογές των μαρτυριών (όπου και όπως γίνονται στο βιβλίο), οι σχετικές κρίσεις του αλλά και ο ίδιος ο τίτλος του βιβλίου.

«*Η ατμόσφαιρα της πόλης είναι ακόμη στοιχειωμένη από τα φαντάσματα των μεγάλων ιστορικών κοινοτήτων που τη μοιράστηκαν, από τις περιπέτειες των λαών και των ανθρώπων που συναντήθηκαν στην πολυτάραχη ιστορία της. Στη ζωντανή τους μνήμη είναι αφιερωμένο αυτό το βιβλίο*». Με αυτές τις φράσεις κλείνει το διαφημιστικό σημείωμα στο εξωτερικό περίβλημα του βιβλίου – φράσεις που αποδίδουν τις εκτενείς σχετικές δηλώσεις του συγγρ. στην Εισαγωγή [(«*η αληθινή πρόκληση δεν είναι απλά και μόνο να διηγηθείς την ιστορία αυτής της εντελώς ξεχωριστής πόλης ως ιστορία πολιτιστικής και θρησκευτικής συνύπαρξης – στις αρχές του εικοστού πρώτου αιώνα αυτού του είδους οι από καιρό ξεχασμένες ιστορίες βρίσκουν πρόθυμα αφτιά, που τις περιμένουν και τις αποζητούν – αλλά το να δεις τις εμπειρίες των Χριστιανών, των Εβραίων και των Μουσουλμάνων σαν στοιχεία μιας ενιαίας, ολιστικής ιστορικής αφήγησης*» (σ. 29)].

Τι σημαίνει «ενιαία, ολιστική αφήγηση» δεν μου είναι απολύτως κατανοητό, απολύτως σαφείς είναι όμως οι επισημάνσεις που γίνονται στις τελευταίες παραγράφους του βιβλίου: Για την Ελλάδα «*ως μικρό κράτος που ενσωματώνεται σ' έναν ευρύτερο κόσμο... ένα άλλο μέλλον χρειάζεται ένα άλλο παρελθόν*» δηλ. όχι εκείνο που